

Prof. dr Žarko Kalezić
Rada Minić, dipl. ecc.
Poljoprivredni institut
Podgorica

EKONOMIKA MASLINARSKE PROIZVODNJE*

U V O D

Po broju maslinovih stabala i površinama koje zauzima u Jugoslaviji, posebno u njenom primorskom dijelu, maslina predstavlja veoma značajan poljoprivredni proizvodni potencijal, čiji je nivo iskorišćenosti, posmatran preko prinosa koje se ostvaruju, veoma nizak. Doda li se tome blaga tendencija smanjenja broja maslina, onda analiza stanja maslinarske proizvodnje i iznalaženje puteva njenog unapređenja predstavlja veoma složeno proizvodno-ekonomsko pitanje. Uzroci nezadovoljavajućeg stanja u jugoslovenskom maslinarstvu su u višegodišnjem poslijeratnom odnosu maslinara i društvene zajednice prema toj proizvodnji. U suštini radi se uopšte o odnosu prema poljoprivredi, mada, kada je u pitanju maslinarska proizvodnja ima tu dosta i objektivnih činilaca zasnovanih na ekonomskim rezonima, jer je rad ulagan u neke druge poljoprivredne proizvode, a osobito u nepoljoprivredne djelatnosti, kao što su turizam i ugostiteljstvo, obezbjeđivao znatno veći dohodak. I dok je naučno-tehnološki progres manje-više u svim ljudskim djelatnostima ostvarivao značajne rezultate, maslinarstvo je u našoj zemlji, uglavnom ostalo na niskom nivou proizvodnje, što nije bio slučaj sa mnogim zemljama znajčajnim proizvođačima masline i maslinova ulja. Međutim, vremenom je počelo da sazrijeva shvatanje da je maslinarska proizvodnja u nas ipak neopravdano zapostavljena i da je ona jedna od mogućih šansi razvoja, na što su, pored ostalog, upućivala i inostrana iskustva.

Neosporno je da je osobiti značaj za promjenu odnosa prema maslinarskoj proizvodnji u Jugoslaviji u pravcu iznalaženja puteva njenog unapređivanja, odigrao eksperimentalno-demonstracioni projekat za unapređivanje maslina i maslinova ulja YUG/82/002.

Pri definisanju istraživanja ekonomike maslinarske proizvodnje, pošli smo od postavke da postoje dva, gotovo jedina, moguća pravca unapređivanja maslinarstva i to:

(1) intenzifikacija, prije svega putem regeneracije maslina, uz primjenu savremenih agrotehničkih mjera u postojećim maslinjacima i

(2) podizanje novih savremenih plantažnih maslinjaka.

Kod prvog opredjeljenja, pod uslovom da su ispunjeni neophodni proizvodni uslovi, nema nikakvih dilema. Ostaje u osnovi otvoreno pitanje da li uvećana ulaganja neophodna za povećanu proizvodnju po jedinici - maslini, imaju svoju ekonomsku opravdanost.

Kod drugog opredjeljenja - pravca unapređenja postavlja se više dilema. Pod pretpostavkom da je moguće obezbijediti navodnjavanje, ukoliko se radi o stonoj maslini, postavlja se ključno pitanje: da li

* Saopštenje podneseno na Skupu pri usvajanju projekta YUG(802) 002 eksperimentalno-demonstracioni projekat za unapređenje proizvodnje masline i maslinova ulja u Jugoslaviji, održan u Poreču 1990. godine

angažovani faktori proizvodnje, prije svega zemljište, u maslinarsku proizvodnju, mogu dati jednake ili veće ekonomske efekte u odnosu na druge komparativne proizvodnje mediteranskog područja kao što su npr. citrusi, breskva, povrće i dr. Radi sagledavanja takvih nepoznanica neophodno bi bilo izvršiti uporedna, paralelna, istraživanja potencijalnih pravaca proizvodnje. I pored toga što osobito cijenimo značaj takvih istraživanja moramo reći da ih zbog nedostatka sredstava nijesmo bili u mogućnosti realizovati. Otuda smo cilj i sadržaj naših istraživanja morali svesti na neposredna istraživanja ekonomike podizanja novih maslinjaka odnosno plantažne maslinjaka proizvodnje. U svakom slučaju i takva istraživanja su poželjna ne samo sa stanovišta davanja globalne ocjene ovakvih investicija nego treba da posluže i za sagledavanje ekonomičnosti korišćenih faktora proizvodnje kao što su npr. repromaterijal, radna snaga, mehanizacija i dr.

Metodika rada i izvor podataka

Budući da smo kao dva osnovna cilja istraživanja postavili analizu ekonomike regenerisanih maslina i plantažnog načina gajenja masline to smo i izvršili izbor odgovarajućih maslinjaka - plantažu od cca 50 ha stonih maslina vlasništvo „Agroulcinja” - Ulcinj i nekoliko maslinara iz opština Bar i Ulcinj. Broj maslinjaka u privatnom vlasništvu po godinama je bio promjenljiv što je diktirala konkretna situacija - odnos vlasnika u proizvodnji i drugom pogledu prema sopstvenom maslinjaku.

U analizu ekonomskih rezultata plantažnog uzgoja maslina, istraživanja su koncentrisana na iznos, izvore i uslove kreditiranja kako i meloracije tako i u podizanje i održavanje zasada do njegovog stupanja na rodnost, potom su analizirani troškovi proizvodnje i na kraju visina ostvarenih prinosa, prodajna cijena masline - stonice i za ulje čime se utvrdio ukupan prihod koji nakon odbijanja iznosa sredstava - stavka troškovi proizvodnje, prezentira ostvareni ekonomski rezultat.

Slični pokazatelji posmatrani su i kod regeneracije maslinjaka u privatnom posjedu, s tim što ovdje nije bilo potrebe vršiti analizu investicionih aktivnosti budući da se radi o davno podignutim zasadima.

Okavo obuhvatno koncipiran program istraživanja realizovan u više istraživačkih godina, omogućio je dobijanje značajnog fonda podataka što je omogućilo izradu dosta obuhvatne analize ekonomike maslinarske proizvodnje u našim uslovima.

I Analiza ostvarenih proizvodno-ekonomskih rezultata plantaže maslina u Ulcinju

U okviru eksperimentalno-demonstracionog projekta za unapređenje proizvodnje maslina i maslinovog ulja u Jugoslaviji podignuto je cca 50 ha maslinjaka u Ulcinjskom polju na površinama „Agroulcinja” - Ulcinj. Podizanje maslinjaka vršeno je istovremeno sa podizanjem cca 50 ha agrumara - mandarina te tako stvorena jedinstvena maslinarsko-agrumarska plantaža ukupne površine od cca 100 ha.

Budući da se radi o jedinstvenoj cjelini dva voćna zasada - maslina i mandarina to je zajednički realizovan projekat odvodnjavanja i navodnjavanja ukupnih površina pod zasadima čime je nešto smanjen iznos pojedinačnih investicija. Međutim, pri utvrđivanju rentabilneta proizvodnje maslina i mandarina iznos ukupno ostvarenih investicija za odvodnjavanje i navodnjavanje podijeljen je na principu pripadajućih površina angažovanih za maslinu i mandarinu što čini 1:1. Sve ostale investicije: ulaganja u podizanje i održavanje zasada u proizvodnju kao i proizvodno-ekonomski ostvarene proizvodnje evidentiraju se odvojeno tj. posebno za maslinu, što je i bio predmet naših istraživanja.

Realizacije projekta masline počela je sadnjom 1980. godine koja je završena 1982. godine. Sistem za odvodnjavanje izgrađen je ranije, a sistem za navodnjavanje nakon sadnje maslina i završen je 1985. godine.

Ukupna bruto površina zasada maslina je cca 50 ha, a neto površina je 35,4 ha. Razmak sadnje u zasadu je 7x5 m. Sadenje je trajalo 3 godine. U 1980. je zasadeno 5.598 maslina, potom 1981. - 2.117 i 1982. godine 2.218 stabala. Kasnije je dosadeno 200 stabala. Prema tome, ukupan broj zasadenih maslina je 10.133, što čini 286 sadnica maslina po ha. U plantaži je angažovano 5,6 ha površina za eksperimentalni rad.

Zasadene sorte maslina u zasadu

Sorta	Br. zasadenih stabala	%	Br. stabala utvrđen brojanjem 1987. **	%
Pisholine	3.389	33,4	3.207	36,2
Maiatica	1.332	13,1	1.080	12,2
Itrana	2.211	21,8	1.826	20,6
Dolce Mele	624	6,2	592	6,7
Carolea	495	4,9	441	5,0
Giarralfa	565	5,6	441	5,0
Oprašivači	917	9,0	840	9,5
Ost. sorte	600	6,0	424	4,8
Ukupno	10.133	100	8.851	100

* Od ukupnog broja zasadenih stabala nije se primilo 460 sadnica koje su dodate tokom 1981. i 1982. godine kroz dopunsku sadnju.

Brojanjem je 1987. godine utvrđeno da nedostaje 1.282 sednice ili 12,7%. Prazna mjesta u zasadu nastala su zbog sušenja ili lomljenja pod uticajem vremenskih prilika pojedinih stabala.

Oprašivači su: Rosciola, Pendolino i Nocellara del Belice.

U ogledima su još zasadeni: Žutica, Nocellara messinese, Sant'Agostino, Cucco i Bosana.

Iz prikazanih podataka se vidi da je učešćem od 33,4% u ukupnom broju stabala vodeća sorta Pisholine, na drugom mjestu je Itrana sa 21,8%, zatim Maiatica - 13,1%, a ostale sorte imaju učešće ispod 10%. Dakle radi se o dosta brojnom i raznovrsnom sortimentu što je od značaja kod utvrđivanja proizvodnih karakteristika pojedinih stranih sorata za dalje programiranje i zasnivanje novih maslinjaka.

Investicije za podizanje 50 ha maslina

a) Podizanje zasada	Iznos u din	%	Iznos u \$US [†]	%
1. Pripremni radovi	1.203.176	6,8	62.665	13,5
2. Podizanje i odražavanje zasada	13.238.842	74,4	277.834	59,8
3. Podizanje i održavanje vjetrozaštitnih pojaseva	950.239	5,3	24.058	5,2
4. Podizanje ograde	950.625	5,1	47.168	10,2
5. Nabavka opreme	468.228	2,6	15.926	3,4
6. Projektovanje i nadzor	1.028.942	5,8	36.928	7,9
Ukupno:	17.795.052	100	464.579	100
	Iznos u din	%	Iznos u \$US ^{***}	%
b) Izgradnja sistema za odvodnjavanje	3.069.287	100	165.015	100
c) Izgradnja sistema za navodnjavanje	22.500.000	100	178.147	100
Sveukupno (a+b+c)	43.364.339	100	807.741	100

*** Kako se radi o investicijama koje su podavno ostvarene njihovo izražavanje u dinarima ne daje dovoljno jasnu informaciju o njihovom nivou s obzirom na velike kursne izmjene koje je dinar u minulom periodu pretrpio. Radi toga smo izvršili preračunavanje dinara u dolare, po kursu koji je bio na snazi u odnosnom periodu, što omogućava realnije sagledavanje ostvarenog investicionog iznosa.

Navedeni podaci ukazuju da je u prikazanim investicijama najviše učešće sredstava za izgradnju sistema za navodnjavanje - 51,89% izraženo u dinarima, potom za podizanje i održavanje zasada (do 1984. godine) - 41,04%, a znatno niže je učešće sredstava za izgradnju sistema za odvodnjavanje.

Od osobitog je značaja za ekonomiku maslinarske proizvodnje ukazati na pitanje vode za navodnjavanje, posebno ako se radi o stonoj maslini. To su po pravilu veoma visoke investicije koje u našem slučaju iznose preko polovine od ukupnih investicija. Uz to ovdje se radi samo o izgradnji sistema za navodnjavanje na parceli, istina nešto relativno skuplji („kap po kap“), ali ekonomičnijeg u eksploataciji, a ne i o sistemu - cjevovodu, dovodjenja vode od izvorišta do parcele. Da je i ta investicija obuhvaćena, a veoma je visoka, izvjesno je da proizvodnja maslina na ovoj plantaži ne bi mogla obezbijediti povoljne ekonomske rezultate. Ukoliko se tim investicijama još dodaju troškovi za odvodnjavanje, u slučajevima gdje se ono mora izvesti, onada se ukupan iznos investicija potrebnih za razrješenje cjelokupnih melioracija povećava. Sve to upućuje na osobit proizvodno-ekonomski značaj analize ovog pitanja, pri čemu treba početi do saznanja da bi investicije u melioracione sisteme trebalo da imaju karakter infrastrukture - da u osnovi budu bez obaveze vraćanja od strane organizatora maslinarske proizvodnje.

Izvori i uslovi kreditiranja

U ukupnim investicijama korišćenja su tri izvora finansiranja i to: FNP sa učešćem 60%, sredstava banke sa učešćem 30% i sopstveno učešće preduzeća od 10%.

Uslovi kredita bili su:

FNP - rok otplate 12 godina, kamata 6%

Banka - rok otplate 10 godina, kamata 4,5%.

Učešće radne organizacije predstavlja sopstvenu akumulaciju namijenjenu za proširenu reprodukciju, koja ne opterećuje novu proizvodnju, ali je ipak „obaveza“ nove proizvodnje da bar dobijeni iznos sredstava „prenese“ u neku drugu, novu povećanu proizvodnju čime se obezbjeđuje namjera ukupnog razvoja radne organizacije.

Ekonomski rezultati u proizvodnji

Analizu ekonomike malinarske proizvodnje zasnovano na rezultatima proučavanja koja su obavljena 1986, 1987, 1988, i 1989. godine.

1986. godina

Ukupna proizvodnja maslina bila je 40.000 kg ili 4,5 kg po stablu.

Za konzerviranje je upotrebjeno 30.000 kg ili 75% gdje je postignuta cijena 600 din., što iznosi 18.000.000 din.

Za proizvodnju ulja upotrijebljeno je 10.000 kg ili 25%, uz sadržaj ulja 19%, od čega je 5% odbijena na ime ušura, pa je dobijeno 1.805 kg ulja sa prodajnom cijenom od 1.250 din., čime je ostvaren prihod od 2.256.250 din.

Prema tome proizilazi da su:

Ukupni prihod	20.256.250 din.
Ukupni troškovi proizvodnje	5.430.186 din.
Ekonomski efekat	+ 14.826.064 din.

1987. godina

Ukupni rod malina iznosi 100.000 kg ili 11,3 kg po stablu.

Za konzerviranje je planirano 70.000 kg ili 70%, uz cijenu 800 din/kg, čime je ostvaren prihod od 56.000.000 din.

Za preradu u ulje upotrijebljeno je 30.000 kg ili 30% sa sadržajem ulja od 18%, te je nakon odbitka 5% ulja za ušur dobijena ukupna količina ulja od 5.130 kg koje je prodato po cijeni od 2.500 din. i tako ostvaren prihod od 12.825.000 din.

Prema tome proizilazi da su:

Ukupni proizvod	68.825.000 din.
Ukupni troškovi proizvodnje	77.176.470 din.
Ekonomski efekat	- 10.351.470 din.

Negativan ekonomski efekat, i pored toga što je prinost po stablu 2,5 puta veći nego prethodne godine, nastao je prvenstveno zbog disperiteta cijena repromaterijala i finalnog proizvoda. Ako se uporede

ulaganja po godinama iskazana preko naturalnih pokazatelja nema velikih odstupanja. Međutim, posmatrano u novčanim iznosima (radi uporedivosti prethodno je izvršeno pretvaranje u USD po kursu na dan 5. januar odgovarajuće godine), u 1987. godini (troškovi repromaterijala su npr. čak 12,5 puta veći nego predhodne godine, troškovi mehanizacije oko 7 puta itd. Osim toga 1987. godine počinje otpлата obaveza po kreditima. Kako je to fiksni iznos on je najviše opteretio upravo prvu godinu (kasnije je zbog visoke inflacije taj iznos obezvređivan i njegovo učešće u ukupnim troškovima se smanjivao).

Sa druge strane, cijene gotovih proizvoda (masline i maslinovog ulja) 1987. godine su niže, preko iznosa u USD, nego predhodne godine (1.9 \$/kg maslina u 1986. prema 1.8\$ u 1987., 6\$/kg ulja u 1986. prema 5.5\$/kg u 1987. godini).

1988. godina

Ukupna proizvodnja maslina bila je 25.870 kg ili 2,9 kg po stablu.

Za konzerviranje je upotrijebljeno 24.116 kg ili 93%, uz postignutu cijenu od 3.000 din, čime je ostvaren prihod od 72.348.000 din.

Za preradu u ulje upotrijebljeno je 1.754 kg ili 17%, uz sadržaj ulja od 18%, pa je nakon odbijanja 5% ulja za ušur dobijeno ukupno 300 kg ulja čija je cijena 19.000 din., te ostvaren prihod iznosi 5.700.000 din.

Prema tome proizilazi da su:

Ukupni prihod	78.048.000 din
Ukupni troškovi proizvodnje	315.514.470 din.
Ekonomski efekat	- 237.466.470 din.

Negativan finansijski rezultat postignut u ovoj godini posledica je veoma niskog ostvarenog prinosa po stablu masline, a time i ukupne proizvodnje ploda masline.

1989. godina

Ukupan rod maslina u ovoj godini iznosio je 85.306 kg ili 9,6 kg po stablu.

Za konzerviranje je upotrijebljeno 71.306 kg ili 84% sa ostvarenom cijenom od 100.000 din., po kilogramu čime je postignut od 7.130.600.000 din.

Za preradu maslina u ulje iskorišćeno je 14.000 kg ili 16%, sa sadržajem ulja 15%, te je nakon odbitka 5% za ušur ostvarena proizvodnja od 1.995 kg ulja koje je plasirano po cijeni od 274.000 din., te je u ovoj proizvodnji postignut prihod od 546.630.000 din.

Prema tome proizilazi da je:

Ukupni prihod	7.677.320.000 din.
Ukupni troškovi proizvodnje	6.485.945.670 din.
Ekonomski efekat	+ 1.191.284.330 din.

U okviru analize postignutih finansijskih rezultata u proizvodnji interesantno je ukazati i na strukturu ostvarenih troškova proizvodnje. To ćemo učiniti koristeći se, kao najsvježijim, podacima za 1989. godinu.

Struktura troškova proizvodnje po 1 ha	Iznos u din	%
- Repromaterijal min. đubriva, sredstva za zaštitu bilja i voda	1.393.250.000	21,27
- Radna snaga	3.971.000.000	61,02
- Mehanizacija	583.000.000	9,08
- Obaveze po kreditima	3.140.470	0,47
- Režijski troškovi	529.555.200	8,16
Ukupno	6.485.945.670	100,00

Teorijski, a i praktično posmatrano sve pozicije učinjenih troškova, izuzev obaveze po kreditima moguće je manje ili više smanjiti. Ali za očekivati je da se, po pravilu, trošak sa najvećim iznosom može i najviše smanjiti. U prikazanim troškovima proizvodnje u 1989. godini daleko najveće je, preko 60%, učešće izdataka za radnu snagu. Uz prihvatanje činjenice da se najveći dio radne snage, koja je angažovana, 209 radnih dana po ha, koristi za berbu - 186 dana ili 89%, može se konstatovati da je ostvarena produktivnost rada dosta niska, te da se po ovom osnovu mogu i trebaju učiniti značajne uštede - smanjiti troškovi proizvodnje. Isto tako 15 radnih dana potrošeno je za ručno košenje trave u maslinjaku, što je kada se ko-

risti herbicid neprihvatljivo. U pogledu korišćenja repromaterijala mora se poći od principa njegove racionalne upotrebe. Ovo se posebno odnosi na mineralna đubriva kod kojih je neophodno analizirati ne samo količinu, nego i njihovu strukturu, što treba zasnivati na hemijskoj analizi plodnosti zemljišta i to usaglasiti sa potrebama biljke - masline u ishrani.

Učinjeni komentar raspoloživih podataka navodi na dosta pouzdan zaključak da je u modernijoj i racionalnije organizovanoj proizvodnji u značajnoj mjeri moguće smanjiti iznos troškova proizvodnje u odnosu na one koji su ostvareni 1989. godine.

II Regeneracija starih maslinjaka

Programom unapređivanja maslinarstva na određenim lokalitetima Bara i Budve, bila je predviđena asanacija 11 ha maslinjaka na području opštine Bar i 9 ha na području opštine Budva. Međutim, zbog ograničenosti investicija i nedovoljnog interesa maslinara realizacija programa ostvarena je 1979. godine samo na području opštine Bar i to na površini od svega 5 ha.

„Agroulcinj“ je 1984. godine uradio Investicioni program za asanaciju 100 ha starih maslinjaka individualnih proizvođača na području oštine Utčinj.

Realizacijom navedenih programa, makar i djelimično, stvoreni su osnovni uslovi za obavljanje istraživanja ekonomske opravdanosti asanacije starih maslina. Proučavanja su obavljena na nekoliko privatnih gazdinstava u Baru i Utčinju, odabranih sistemom namjernog izbora. U posmatranom periodu odabrano je više gazdinstava, ali neka od njih su isključena iz istraživanja, jer nijesu imala zadovoljavajući odnos prema novoj proizvodnji, pa radi toga nijesu ostvarivala očekivane proizvodno-ekonomske rezultate. Međutim, ogledom je obuhvaćen zadovoljavajući broj maslinara i maslinjaka preko kojih su obezbijeđeni podaci na osnovu kojih se mogu izvoditi pouzdani zaključci.

a) Područje opštine Bar

Na području barske opštine istraživanjima su obuhvaćena dva maslinara i 5 lokaliteta maslinjaka sa ukupnim brojem od 475 stabala maslina.

Praćenje svih potrebnih proizvodnih i finansijskih aktivnosti vršeno je na ogledom obuhvaćenim maslinjacima i lokalitetima. Međutim, u ovom radu svi su rezultati prikazani zbirno kao jedinstveni ogledi, jer smo time željeli postići viši stepen pouzdanosti pokazatelja (uzorak je veći) i istovremeno uštedjeli na obimu teksta. Takođe, sve preračune - obradu podataka izvršili smo po jednom stablu masline.

Analiza ekonomskih rezultata

Prosječna ulaganja po stablu i po godinama

	u din.					
	1987.		1988.		1989.	
	Ukupno za 475 stabala	Prosječ. po stab.	Ukup. za 475 stab.	Pros. po stablu	Ukup. za 475 stab.	Prosječ. po stab.
Radna snaga	3.525.000	7.421	2.600.000	5.474	37.900.000	79.789
Repro mat.	300.550	633	416.360	876	16.823.000	35.417
Mehanizacija	130	274	675.000	1.421	5.625.000	11.842
Zaštita	950.000	2.000	-	-	-	-
Ukupno	4.905	10.327	3.691.360	7.771	60.348.000	127.048

**** Zaštita protiv maslinove mušice vršena avio metodom.

Prosječan prinos po stablu: 1987. godine 27 kg; 1988. nije bilo prinosa; 1989. 33 kg.

Gotovo cjelokupna proizvodnja maslina je prerađena u ulje pa je prihod računat na osnovu procenta ulja u maslini koji otkupljivač daje proizvođaču.

Prosječan prihod po stablu:

1987. godina: 27 kg à 18% = 4,5 ulja à 2.500 din = 12.250 din.

1989. godina: 33 kg à 15% = 5,0 kg ulja à 160.000 d = 800.000 din.

Ekonomski rezultat

1987: Prihod	12.250 din.
Troškovi	10.327 din.
	+ 1.923 din.

b) Područje opštine Ulcinj

Istraživanjima na području opštine Ulcinj obuhvaćena su dva maslinara sa po jednim lokalitetom i ukupno 400 stabala maslina.

Prosječna ulaganja po stablu i po godinama

u din.

	1987.		1988.		1989.	
	Ukupno za 475 stabala	Prosječ. po stab.	Ukup. za 475 stab.	Pros. po stablu	Ukup. za 475 stab.	Prosječ. po stab.
Radna snaga	3.020.000	7.550	1.750.000	4.375	32.560.000	81.400
Repmater.	170.000	425	125.000	312	2.537.500	6.344
Mehanizacija	200.000	500	30.000	75	8.250.000	20.625
Ukupno	3.390.000	8.475	1.905.000	4.762	43.347.500	108.369

Prosječan prinost po stablu bio je: 1987. godine 30 kg; 1988. nema prinosa; 1989. 5,3 kg.

Obrazloženje za neradanje masline u 1988. godini je osobina sorte Žutice alternativno rađanje. U 1989. godini ostvaren je veoma nizak prinost, mada je procjena bila da će prinost biti trostruko veći od onog koji je ostvaren. Međutim, prije zrenja ploda došlo je do njegovog sušenja i opadanja.

Prosječan prihod po stablu izračunat je preko ulja:

1987. godina: 30 kg ploda à 18% = 5,4 kg ulja à 2.500 d = 13.500 din.

1989. godina: 5,3 kg ploda à 15% = 0,8 kg ulja à 160.000 d = 128.000 d.

Ekonomski efekti po stablu:

1987. Prihod	13.500 din.
Troškovi	8.475 din.
	+ 5.025
1989. Prihod	128.000 din.
Troškovi	108.369 din.
	+ 19.631 din.

Analiza rezultata uspješnosti ove proizvodnje pokazuje da i u uslovima ostvarenog relativno niskog prinosa kakav je bio u 1989. godini, u ovoj proizvodnji se ostvaruje određeni nivo dobiti.

Umjesto zaključka

Na osnovu podataka dobijenih u obavljenim istraživanjima može se dati osnovni zaključak da se, kako u plantažnom gajenju stonih maslina, tako i kod asaniranih starih maslinjaka može postići zadovoljavajuća profitna stopa.

Ekonomski efekti postignuti na objektima koje smo analizirali uglavnom su pozitivni. Oni bi bili znatno veći kada bi se obavile određene korekcije, koje je moguće izvršiti na postojećim zasadima, a još više ako se radi o podizanju novih zasada. Ovakvu konstataciju ilustriramo sledećim zapažanjima. Za plantažno gajenje masline od prvorazrednog je značaja sortiment. Kao primjer u tom smislu ističemo da se u zasadu nalazi sorta Majatica sa učešćem od 13,1%, koja ne rađa - ne daje prihod, a za nju su izvršene investicije - podizanje i održavanje zasada, i ostvareni svi troškovi proizvodnje kao i za druge sorte, izuzev berbe. Da je umjesto ove sorte bila neka rodnija sorta npr. Pisholine, onda bi i ekonomski efekat bio za više od 10% pozitivniji. Drugi problem u gajenju stonih maslina predstavlja velika upotreba radne snage koja je pretežno angažovana na berbi maslina. Budući da se po pravilu radi o značajnim sredstvima to je njihovo obezbjeđivanje kao nepovratnih ili makar kredita pod povoljnijim uslovima od osobitnog značaja, što bi trebalo obezbjeđivati iz odgovarajućih društvenih fondova.

Za proizvodnju masline u regenerisanim zasadima osnovni problem je alternativno radanje postojećih domaćih sorata. Za prevazilaženje ovog problema nijesmo u mogućnosti da ponudimo zadovoljavajuće rješenje. Neophodno je tamo gdje nije već riješeno rješavati infarstrukturu. Prije svega puteve, kao i što više uvoditi mehanizaciju u proizvodni proces, jer radna snaga je ograničavajući faktor i njeno korišćenje biće sve skuplje.

U pogledu ciljeva daljeg razvoja maslinarstva u Jugoslaviji mislimo da bi osnovni cilj trebao da bude postizanje takvog obima proizvodnje maslinovog ulja, uz nastojanje da se znatno poveća njegova potrošnja, i konzervirane masline za jelo, koji bi mogli da podmire domaćino tržište. Intenzifikacijom postojeće proizvodnje i podizanjem novih savremenih maslinjaka uz konstituisanje odgovarajuće agrarne i investicione politike, čini se da taj cilj nije mnogo teško postići. Naprotiv, ubijedeni smo, da to može biti znatno lakše nego što je to u nekim drugim poljoprivrednim, a i nepoljoprivrednim proizvodnjama. Uostalom, raspoložive analize koje o tome već imamo dosta jasno govore da su iznesene konstatacije zasnovane na validnim činjenicama.

Veoma značajnu komponentu poboljšanja ekonomike maslinarske proizvodnje čini prerada maslinovog ploda. Stanje je u nas, u tom pogledu, veoma nezadovoljavajuće, a moguća su i nužna znatna poboljšanja. Tri su pravca koja u tom pogledu treba razvijati. To su (1) poboljšana tehnologija ulja, kako se to radi u svijetu, treba da omogući proizvodnju daleko kvalitetnijeg ulja nego što sada imamo, (2) raznovrstnost u proizvodnji stonih maslina za jelo i (3) dobijanje novih proizvoda, bilo na bazi osnovne sirovine - ploda masline kao što je npr. pašteta, i korišćenjem nus proizvoda za proizvodnju bioenergije, stočne hrane i dr.

Veoma bi značajna bila istraživanja na utvrđivanju modela maslinarske proizvodnje koji bi ukazali na tehničko-tehnološka i organizaciono-ekonomska rješenja za poboljšano iskorišćavanje zemljišnih površina „pokrivenih“ maslinom kao osnovnom proizvodnom kulturom u konsocijaciji sa drugim poljoprivrednim kulturama kao npr. povrće, ili pak sa stočarstvom, npr. ovčarstvom, pa možda čak i turizmom.

Očekivati je da će u narednom periodu nauka i proizvodna praksa dati u odnosu na postojeća znatno povoljnija rješenja o sortimentu masline, agrotehnici, zaštiti i drugom, što će doprinijeti daljoj intenzifikaciji ove proizvodnje.

Naša poruka bi na kraju ovog kratkog prikaza stanja i mogućnosti maslinarske proizvodnje bila, da maslina pruža značajnu proizvodnu šansu, a naša obaveza bi bila da sve blagodeti koje ova biljka, kako u pogledu povećanja nacionalnog dohotka, tako i u oplemenjivanju čovjekove okoline, na racionalan i mudar način iskoristimo.